

TAUTOS POETINĖS KŪRYBOS TYRĖJAS IR PUOSELĖTOJAS

1919.II.2–2006.VII.8

Žemiškąją kelionę baigė Ambraziejus Jonynas, išvaręs gilią ir plačią vagą folkloristikos dirvonuose. Gimusiam prie Krokialaukio esančiame Krekštėnų kaime, dzūkiška aplinka jam, kaip ir daugeliui iš to krašto kilusių šviesuolių, įžiebė polinkį į poeziją (studijų metais dažnai pasirodydavo jo parašytų eilėraščių), uždegė meilę paprastų žmonių sukurtoms dvasinės kultūros vertybėms. Įgijęs humanitarinį aukštąjį išsilavinimą Kauno Vytauto Didžiojo ir Vilniaus universitetuose, 1946 m. tampa folkloristu. Baigęs aspirantūrą, Lietuvos istorijos institute, o nuo 1952 m. – Lietuvių kalbos ir literatūros institute (jį reformavus – Lietuvių literatūros ir tautosakos institute) dirbo moksliniu bendradarbiu. Sykiu kelerius metus skaitė tautosakos kursą Vilniaus

universiteto studentams. 1958 m. jam pavestos Tautosakos sektoriaus (vėliau – skyriaus) vadovo pareigos. Ambraziejus Jonynas 1955 metais pirmas iš pokario Lietuvos folkloristų apgynė filologijos mokslų kandidato disertaciją. Darbo specifika, užimamos pareigos skatino ir vertė rašyti įvairiais tautosakos klausimais – nuo valdžios primetamų „aktualijų“ iki rimtų teorinių apibendrinimų. Daug laiko pareikalavo ir administracinis darbas: du dešimtmečius eitis Lietuvių kalbos ir literatūros instituto direktoriaus pavaduotojo pareigos. O kur dar veikla Paminklų apsaugos ir kraštotyros draugijoje: ilgą laiką Ambraziejus Jonynas buvo jos prezidiumo narys, Centro tarybos respublikinės metodologinės komisijos pirmininkas. Pelnytai jam suteiktas nusipelnusio kultūros veikėjo garbės vardas.

Pirmasis Ambraziejaus Jonyno darbo tautosakos srityje dešimtmetis – laikas, kai intensyviai naikintas ir niekintas „buržuazinis palikimas“, jėga sovietizuotas požiūris į dvasios vertybes. Tad tam tikrą prošvaistę niūrioje pokario kultūrinio gyvenimo padangėje reiškė „Lietuvių tautosakos rinktinės“ pasirodymas 1954 metais – tuo laiku, kai anksčiau išleisti lietuvių tautosakos rinkiniai jau buvo tapę sunkiai prieinami. Vienas iš jos rengėjų buvo Ambraziejus Jonynas. Aišku, čia dar reikėjo paklusti „tarybinės folkloristikos“ reikalavimams, vis dėlto pavyko pateikti būdinguosius tradicinės liaudies kūrybos pavyzdžius. Laisviau operuojant turima medžiaga, jau galėta parengti (kartu su bendradarbiu Kaziu Grigu) knygas „Lietuvių tautosaka 1944–1956“ (1957), „Patarlės ir priežodžiai“ (1958), darniai pritapusias prie kitų tuo metu ėmusių rodytis senojo tautosakos palikimo publikacijų (Simono Stanevičiaus „Dainų žemaičių“, Jurgio Lebedžio parengtos knygos „Smulkioji lietuvių tautosaka XVII–XVIII a.“, pakartotinai išleistų brolių Juškų dainų rinkinių ir kt.).

Labiausiai iš ankstyvųjų savo darbų Ambraziejus Jonynas vertino tai, ką jis nuveikęs kolektyviai rašant „Lietuvių tautosakos apybraižą“, pasirodžiusią 1963 metais, kai jau buvo galima kur kas objektyviau vertinti tautosakos gyvavimo faktus bei reiškinius. Šiame veikale, pirmąsyk lietuvių folkloristikoje pateikiančiame tokį išsamų gyvu žodžiu plitusios mūsų tautos kūrybos vaizdą, jo yra parašytas platus įvadinis straipsnis, apžvelgta dauguma dainuojamosios tautosakos ir kai kurie pasakojamosios tautosakos žanrai. Be to, jam teko redaguoti – taisyti ir pildyti – kelių autorių rašytą tekstą, kad knyga taptų vientisa.

Praėjusio amžiaus septintojo dešimtmečio pradžioje, kai Lietuvių kalbos ir literatūros institute esąs Lietuvių tautosakos rankraštynas, kasmet pasipildantis apie 4000–5000 naujai užrašytų kūrinių, artėjo iki milijoninės sankaupos, kai Tautosakos skyriaus mokslo darbuotojai jau turėjo susisteminę didelę šios medžiagos, ypač liaudies dainų, dalį, susidarė galimybė imtis rengti leidinį „Lietuvių tautosaka“. Penkiomis jo knygomis siekta kondensuotai pateikti ryškų ir drauge pilną mūsų tautos poetinės kūrybos vaizdą – parodyti, ką vertingiausio yra sukūrę mūsų senoliai ir kas iš kartos į kartą, iš lūpų į lūpas per šimtmečius pasiekė mūsų laikus. Ambraziejaus Jonyno pavardę randame kiekvienoje šio leidinio knygoje. Jis redagavo pirmuosius du tomus, skirtus dainuojamajai tautosakai, taip pat prisidėjo prie kitų tomų redagavimo. Platūs yra įvadiniai straipsniai, jo parašyti pirmam, antram ir ketvirtam tomams apie leidinyje skelbiamas liaudies dainas, raudas, daugumą pasakojamosios tautosakos žanrų. Drauge su kitais pagrindiniais „Lietuvių tautosakos“ parengėjais Ambraziejus Jonynas už šį darbą susilaukė Lietuvos valstybinės (tada vadintos Respublikine) premijos.

Keliolika metų tautosakos skyrius, vadovaujamas Ambraziejaus Jonyno, brandino ir konkretino mintį imtis rengti kapitalinį, sisteminių apibendrinamojo pobūdžio daugiatomį liaudies dainų leidinį. Jo darbuotojai per tą laiką pasiekė, kad Lietuvių liaudies dainų katalogas buvo gerokai papildytas ir apėmė daugiau kaip 400 000 tekstų ir per 65 000 melodijų, be to, atskiromis knygomis buvo išleisti aštuoni šio katalogo skyriai. Tai sudarė tvirtą pamatą mūryti didžiulį lietuvių mokslo bei kultūros pastatą – rengti, kaip vėliau paaiškės, kone keturiasdešimt knygų apimsiantį „Lietuvių liaudies dainyną“, „vieną didžiausių ligi šiol atliktų ir dabar tebedirbamą lituanistinės filologijos darbą“. Taip šį sumanymą įvertino Ambraziejus Jonynas – vienas iš jo iniciatorių ir pirmųjų šešių jo tomų vyriausiasis redaktorius.

„Rinkime tautosaką!“ – tokiu periodinėje spaudoje paskelbtu raginimu pradėjo savo folkloristo kelią Ambraziejus Jonynas. Tai, ką liaudis yra sukūrusi ir kas gyvuoja bei laiko tėkmėje plinta gyvu žodžiu, yra labai vertinga įvairiais požiūriais ir turi būti užfiksuota, išsaugota ateities kartoms, – primenama ne viename jo rašinyje, raginančiame imtis šio svarbaus darbo ir inteligentijos atstovų, ir moksleivių. Stalininio režimo metais priverstinai kreipiant tautosakos rinkėjų žvilgsnį į tariamąją, neegzistuojančią „tarybinę tautosaką“, kartu parodoma, kad ir dabartiniais laikais esama tikrų naujosios tautosakos kūrėjų. Straipsniuose Ambraziejus Jonynas atskleidė, kokį vaidmenį vaidina tautosaka visuomenės gyvenime, aptarė šios kūrybos grožį, išvelgė joje glūdinčią išmintį, fantastikos ir tikrovės darną.

Ambraziejus Jonynas dažnai rasdavo progą informuoti visuomenę apie folkloristų nuveiktus ir vykdomus darbus, tarti žodį svarbiais tautosakos gyvavimo, rinkimo, saugojimo, tyrimo, propagavimo klausimais.

Svarbi Ambraziejaus Jonyno tyrinėjimų tema – literatūros ir folkloro tarpusavio sąveika. Pirmiausia pamėginęs atsekti Butkų Juzės eilių dainingumo priežastis, vėliau pasidomėjęs, kodėl liaudis pamėgo Antano Strazdo kūrinį, jis veikiai ėmė aiškintis, kokį ryšį su tautosaka turi Žemaitės, Juliaus Janonio kūryba. Ilgainiui ant Ambraziejaus Jonyno darbo stalo atgulė knyga „Gaivinanti tautosakos srovė“ (1979), kurioje gvildenama, kokią įtaką turėjo tautosaka lietuvių literatūrai apskritai, jos autoriams ir žanrams skyrium paėmus, o kita vertus – kaip rašytinė kūryba visą laiką veikė ir turtino folklorą.

Labai vaisingai Ambraziejaus Jonyno pasidarbuota lietuvių tautosakos istoriografijos srityje. Ilgus metus kruopščiai kaupus medžiagą, neretai naršant po sunkiai prieinamus ar mažai žinomus šaltinius, ir ją apibendrinus, parašyta monografija „Lietuvių folkloristika: Iki XIX a.“ Joje chonologiškai išdėstomi faktai, aptikti senuosiuose istorijos, etnografijos ir kalbos darbuose (folkloristinių darbų tada, deja, dar nebūta), leido autoriui parodyti, jog mūsų tautosaka aptariamoju metu gyvavo kasdienėje žmonių buityje, buvo turtinga, įvairi, vaidino didžiulį kultūrinį bei socialinį vaidmenį, o laikotarpio pabaigoje netgi peržengė nacionalinės mūsų kultūros ribas ir įėjo į Europos kultūros lobyną.

Domėtis žmonėmis, savo vaisinga veikla pagausinusiomis mūsų tautosakos aruodais, nesiliauta ir išėjęs monografijai. Po penkerių metų išėjusioje knygoje „Liudvikas Rėza tautosakininkas“ (1989) Ambraziejus Jonynas apie šį XIX amžiaus pradžios Mažosios Lietuvos dainų skelbėją ir tyrėją rado dar daug ką naujo pasakyti. O periodinėje kultūrinį gyvenimą nušviečiančioje spaudoje jis paskelbė straipsnių apie Antano Baranausko ir Vinco Krėvės tautosakinę veiklą ciklus.

Ir išėjęs į pensiją, Ambraziejus Jonynas buvo kupinas kūrybinių sumanymų. Spaudoje pasirodydavo jo straipsnių, kuriais buvo populiarinama mūsų tautosakininkų veikla, primenamas ar atskleidžiamas folkloristikai, apskritai tautos kultūrai svarbus faktas. Ne vienas sumanymas nespėtas įgyvendinti. Antai lietuvių folkloristikos istorijos rašymą teks pratęsti naujajai folkloristų kartai, kuriai teorinius pamatus dėjo ir Ambraziejaus Jonyno mokslinis palikimas.

Kostas Aleksynas